

**Als het woord
terrorisme valt,
kan het denken
ophouden over
wat het betekent**

Mr Pieter Herman Bakker Schut (45) promoveerde afgelopen woensdag aan de Rijksuniversiteit Utrecht tot doctor in de rechtsgeleerdheid op het proefschrift Politische Verdediging in Strafsachen. Promotor was prof. mr A.A.G. Peters. Het proefschrift is een 'case study' van het in de Bondsrepubliek van 1972 tot 1977 gevoerde proces tegen Andreas Baader, Gudrun Ensslin, Ulrike Meinhof en Jan Carl Raspe. Bekend geworden als het proces tegen de Rote Armee Fraktion.

Baader en zijn medebeklaagden stelden zich ten doel, aldus de tenlastelegging, de maatschappelijke verhoudingen in de Bondsrepubliek te bestrijden naar het voorbeeld van de Zuidamerikaanse stadsguerrilla's met alle middelen, vooral geweld. Door deze guerrilla moesten de voorwaarden worden geschapen voor effectieve revolutionaire activiteiten, zoals de aanklacht het uitdrukte. Baader en de zijnen zouden de oprichters en aanvoeders van deze groep zijn.

Een interview met Bakker Schut door twee voormalige Volkskrant-correspondenten in Bonn, Jan Luijten (1970-1979) en Henk Strabbing (1979-1985), dat af en toe het karakter had van een twistgesprek.

BAKKER SCHUT, advocaat in Amsterdam en docent strafrecht aan de Rijksuniversiteit Utrecht, kwam via de verdediging van Ronald Augustin in 1975, in aanraking met de RAF. Hij stond ook de in Nederland gearresteerde RAF-leden Folkerts, Wackernagel en Schneider bij. „Dit soort zaken zijn voor een advocaat niet voorbij met de uitspraak maar pas wanneer ze vrij zijn. Er zijn zoveel problemen met de omstandigheden waaronder ze gevangen worden gehouden, de eenzame opsluiting. En er zijn zo weinig mensen die in staat zijn en bereid er iets voor te doen. Ja, dan ga je door. Dus voor mij is dat levenslang, bij wijze van spreken.”

— Is er in de situatie van de RAF-gevangenen wat veranderd sedert 1977?

„Het is erger geworden. De behandeling van post van vrienden, van familieleden. . . Ze proberen nu ook familieleden, vanwege hun inzet, als ondersteuners van een terroristische vereniging aan de paal te nagelen. Alleen in Berlijn, Celle en Lúbeck zitten heel kleine groepjes bij elkaar. Voor de rest zitten ze allemaal geïsoleerd.”

— Hebben ze nog steeds de eis dat ze met gelijkgezinden samen gevangen willen zitten?

„Onafhankelijke deskundigen zijn inder tijd tot de conclusie gekomen dat eenzame opsluiting op langere termijn niet kan. Ze zijn daardoor zwaar gehandicapt. Ze konden hun proces vaak niet langer dan een paar uur per dag volgen. Als het om veiligheidsredenen niet kan, dat ze met zijn allen bij elkaar zitten, dan op zijn minst in groepen van vijftien man, want groepen van minder mensen. . . dat is op den duur net zo vernietigend. Dat is '75 geweest. We zijn nu tien jaar verder. Er is eigenlijk niets veranderd.”

„Tot en met de hongerstaking waaraan Holger Meins is overleden in 1974, was de eis steeds een zelfde behandeling als alle andere gevangenen. Daarna hebben de gevangenen aansluiting gezocht bij de conventie van Genève over de krijgsgevangenen, die immers in grote groepen bij elkaar worden opgesloten. maar ze hebben zich ook beroepen op die deskundigenrapporten. En sindsdien is die eis niet meer gewijzigd.”

— Hoe moet een staat of justitie zich opstellen tegenover mensen die vanuit hun cel willens en wetens hun strijd voortzetten? Had de staat zich anders kunnen gedragen?

„Veruit de meesten hebben zich nooit gedistantieerd van hun verleden, ze hebben hun identiteit als guerrillero nooit opgegeven, maar gewapende strijd vanuit de gevangenis is natuurlijk onzin. Ze waren ontwapend. . . maar ze hebben altijd gezegd: we willen de mogelijkheid hebben ons politiek verder te ontwikkelen en we staan achter die strijd. Daar hebben ze ook nooit twijfel over laten bestaan. Daarom heeft de staat ze geïsoleerd, met de bedoeling die isolatie pas op te heffen zodra ze hun gezondheid hebben opgegeven.”

„Kan de staat anders doen? Ik kan mij natuurlijk moeilijk op het standpunt van justitie stellen in die zin: hoe kun je mensen zodanig behandelen dat ze ophouden met de strijd. Want ik respecteer hun identiteit als strijders. De vraag is alleen vanuit juridisch standpunt: hoeveel problemen je er als staat ook mee zult hebben, je zult mensenrechten in acht moeten nemen. In ieder geval staat

vast — en dat analyseer ik ook in het boek — dat de mensen gemarteld worden, dat die kapot gaan in de gevangenis door deze behandeling. Dan moet je gewoon eerlijk zijn en zeggen: wij martelen die mensen tot ze kapot zijn. Maar dat wordt tegelijkertijd al vijftien jaar ontkend.”

— Zoiets heeft nog geen enkele staat ooit toegegeven.

„Natuurlijk niet. Maar het merkwaardige is, dat juist Duitsland een van de weinige voorbeelden is waar de rechter impliciet die martelingen erkent door te zeggen: deze mensen zijn zo gevaarlijk dat we ze eenzaam moeten opsluiten. Tegelijkertijd geven ze toe dat de deskundigenrapporten die zeggen dat isolerende detentie een bepaalde schade oplevert juist zijn. Om die deskundigenrapporten kunnen ze niet meer heen. Als je als staat pretendeert de mensenrechten te handhaven, dan zul je daar als staat een oplossing voor moeten vinden. En die oplossing is heel simpel: je kunt die mensen bij elkaar brengen. Dat is natuurlijk helemaal geen probleem.”

— Maar er was toch, na de moord op Ponto in 1977, een voortdurende escalatie, waardoor de justitie nauwelijks anders kon reageren?

„Een justitie die niet anders reageert, laat zich aan de rechten van de mens niets gelegen liggen en functioneert louter als verlengstuk van de uitvoerende macht. Dat betekent dan wel dat je net zo goed kunt zeggen dat je die mensen maar moet doodschieten. Maar dat wordt niet gedaan, tegelijk wordt gezegd: politiek heeft er niets mee te maken, het zijn heel zware criminelen. Met name in die tijd

Gevangenen dienen als gijzelaars

hoorde je dat van alle politici. En dan een overheid die op het veld van de justitie opereert en het uit de politiek trekt. Terwijl daarachter speelt dat de overheid bang is voor een revolutionair virus dat zich verder ontwikkelt. Dat virus willen de gevangenen natuurlijk ook verder ontwikkelen.”

„Wat doet dus de staat? Die depolitiseert het en isoleert tegelijkertijd de gevangenen als een soort gijzelaars voor de mensen buiten. En wil ze exemplarisch vernietigen — ik kan het niet anders zien, gezien de medisch vastgestelde uitwerking. Kortom, ze worden behandeld als krijgsgevangenen, alleen zonder de bescherming die daarbij hoort.”

— Een merkwaardig argument. Krijgsgevangenen zijn toch soldaten die door een mogendheid gevangen worden genomen als gevolg van oorlogshandelingen.

„Binnen het internationale recht heb je twee soorten conflicten. Internationale conflicten en niet-internationale conflicten,

waarbij de status van krijgsgevangenen is geregeld. Dit is op zeer kleine schaal een niet-internationaal conflict. Alhoewel: de aanleiding in 1972 was de Vietnam-oorlog. Het valt juridisch zelfs te verdedigen dat de RAF in die tijd, toen ze in 1972 dat offensief tegen het Amerikaanse leger in Duitsland lanceerden, vanwege hun oorlogshandelingen en gezien de twee aanvullende protocollen van Genève van 1977, kon worden gezien als bondgenoot van de Vietcong in Duitsland. Die protocollen bestonden nog niet, maar er werd al wel aan gewerkt. En dus kon je ze beschouwen als krijgsgevangenen.”

— Dat is achteraf.

„Het humanitaire oorlogsrecht loopt altijd achter, laten we wel wezen. De conventies van 1949 zijn ontstaan als gevolg van de gigantische slachtpartijen in de Tweede Wereldoorlog. Maar aan de daarop volgende slachtpartijen in de koloniale bevrijdingsoorlogen hebben ze niets verbeterd. Als we nu kijken naar Zuid-Afrika. . . Het ANC geniet de bescherming van het oorlogsrecht niet, terwijl dat natuurlijk een heel specifieke situatie is. De protocollen van 1977 zijn in feite tot stand gekomen mede met het oog op de strijd in Zuid-Afrika. Maar het ANC zal er niet van genieten, misschien als het te laat is.”

„Dat is bijna altijd zo. Dat is typerend voor het humanitaire oorlogsrecht. Het is altijd achter de zaak aanlopen. Maar dat wil niet zeggen dat je de criteria die ontwikkeld zijn niet kunt toepassen, eventueel ook achteraf. En ik denk dat dit een vergelijkbare situatie is, hoe klein ook.”

— Het zou betekenen dat iedereen die het niet eens is met de gang van zaken in een democratische rechtsstaat naar de wapens zou mogen grijpen om zelf, bijna particulier, oorlog te gaan voeren.

„Het gaat niet om mogen. Het is een kwestie van: wat gebeurt er op een gegeven moment, wat is de feitelijke situatie. Ik neem aan dat u er anders over denkt wanneer u kijkt naar Ierland. Maar dan is het verschil toch alleen maar kwantiteit? Nog daargelaten dat de door u geponeerde 'democratische rechtsstaat' voornamelijk een ideologische vlag is die een kapitalistische lading moet dekken.”

„Als je nu naar de Bondsrepubliek kijkt, waar bijna dagelijks een of meer aanslagen plaats vinden, dan denk ik dat onder het oppervlak van die samenleving een enorm revolutionair potentieel zit. En dan heb ik het niet over de middelen. Want dat is altijd het probleem: als er een bomaanslag plaats vindt, dan is dat gezien het middel fascistisch of revolutionair. Meestal zal men zeggen: het is terroristisch. Daarmee is de politieke inhoud eraf. Daar kan dan niet meer over gesproken worden. Als het woord terrorisme valt, dan kan het denken over wat het betekent ophouden. Daar zijn talloze voorbeelden van. Reagan praat zelfs over staten als terroristisch, zoals Nicaragua. Het is te makkelijk om het op kwantitatieve gegevens te baseren. . . een klein groepje. . . Ik denk dat het niet zo klein meer is.”

— Maar het ging in de jaren zeventig toch over een klein groepje? Het begrip "krijgsgevangene" is ons nooit helder geworden.

„Ik denk dat u dat koppelt aan kwantiteit. . .”

— Wij koppelen het aan oorlog. En die oorlog was er natuurlijk niet. Er was zelfs geen spoor van een burgeroorlog.

„Dan bekijkt u het nationaal. Vanuit het standpunt van de gevangenen — en ik denk dat dat klopt — gaat het om een ingrijpen in internationale context (de Vietnam situatie) en een oorlog van de Derde Wereld, van de periferie tegen de metropolen. En dan praat je al niet meer over een nationale context en mogelijkheden. Nee, dan heb je het over een oorlogssituatie die overal in de wereld bestaat en met name dus de bevrijdingsstrijd van de Derde Wereld. Het was een oorlog van Amerika tegen de Derde Wereld — Vietnam is daar een heel goed voorbeeld van — en de RAF zegt: wij kiezen partij in die oorlog, in die internationale oorlog. Dat is een klasseoorlog, dat is niet een oorlog tussen staten.”

„Het internationale recht erkent sinds de Tweede Wereldoorlog het begrip natie. Dat is al een heel ander begrip. Vroeger had je klassieke oorlogen tussen staten. Een natie is eventueel een staat in wording, denk aan de koloniale bevrijdingsstrijd of Zuid-Afrika. De volgende fase, die met het humanitaire oorlogsrecht niet meer te bevatten valt, is de internationale klasseoorlog. Dus de verschuiving van staten, via naties naar klassen. Dat heeft met internationale, economische ontwikkelingen te maken. Dat wordt steeds ingewikkelder. Dat valt niet in volkenrechtelijke regels te vatten denk ik, of heel problematisch. Maar in die ontwikkeling naar een internationale klasseoorlog, zo zegt de RAF, kiezen wij partij.”

— Toch klinkt dit ons te veel als een juridische constructie. Want dat zal een staat nooit accepteren.

„Natuurlijk niet.”

— Het betekent voor een advocaat ook vechten tegen de bierkaai.

„Ongetwijfeld.”

— Waarom blijft zo'n advocaat dat dan doen, terwijl hij weet: dit is zo uitzichtloos?

„Waar ik mee geconfronteerd ben, is dat mensen kapot gemaakt worden vanwege hun politieke identiteit.”

— Is dat niet iets te simpel? Het gaat niet alleen om hun gezindheid maar ook om hun bereidheid anderen aan te zetten tot geweld.

„Dat is gezindheid. Want ze kunnen niks. Ze zitten al vijftien jaar geïsoleerd.”

— Dat de staat zo'n gezindheid niet kan accepteren, ligt toch voor de hand?

„Natuurlijk ligt dat voor de hand. Maar het betekent ook, dat als dat op deze manier wordt uitgewerkt, dat die staat ze dan vernietigt met de bedoeling hun identiteit te vernietigen. Er is geen tussenweg. En dan moet je eerlijk zijn en zeggen: we maken ze kapot.”

— Het kan niet volgens de huidige wetten.

„Dat kan niet. Daar zie je dus de tegenstelling tussen pretentie en werkelijkheid van een rechtsstaat. Voor de gevangenen is er niets rechtsstatelijks, niet wat de detentiefunctie betreft, niet wat de procesgang betreft.”

— Had het proces anders kunnen aflopen?

„Ik denk dat het volgens rechtsstatelijke normen anders had kunnen en moeten aflopen. Als je kijkt naar het bewijsmateriaal... daar hadden ze nooit voor veroordeeld mogen worden. Het ging om de aanslagen die hun ten laste waren gelegd en het feit dat ze 'Rädelsführer' (letterlijk: raddraaiers — ze draaiden aan het rad van geweld, JL/HS) waren. De bewijzen ontbreken gewoon. Ze hebben dat opgevuld via die 'criminele vereniging', waarvan ze zogenaamd de aanvoerders zouden zijn. Dat zou gebleken zijn uit de wijze waarop ze zich in gevangenschap uiteten. Ze zouden ook tijdens hun gevangenschap nog aanvoerders zijn. Bovendien zou die groep een open groep zijn, zodat iedereen overal van afwist. En via dit soort redenering is gezegd: die aanslagen zijn gepleegd toen ze nog in vrijheid waren, zij waren toen de aanvoerders, kijk maar wat er na is gebeurd, dus ze moeten ervan geweten hebben, ze hebben zich er nog niet van gedistantieerd, dus hebben ze het gedaan. Dat is ongeveer de bewijsvoering geweest. Rechtsstatelijk slaat dat natuurlijk nergens op.”

— Men kwam merkwardigerwijs tot een collectieve schuld, terwijl voortdurend werd geroepen dat het een proces tegen individuen was.

„Exact. Op alle niveaus heb je, ook in het proces, steeds die tegenstrijdigheid. En dat is alleen maar politiek verklaarbaar. Omdat de staat er al heel snel geen twijfel over heeft laten bestaan dat dit proces tegen Baader en de vier anderen het exemplarische proces was tegen de RAF. In 1976 werd al gezegd: we moesten ze in dit proces een representatief aantal feiten ten laste leggen, wat volgens het Duitse legaliteitsprincipe al niet kan. Aan alle kanten zie je dit soort tegenstrijdigheden.”

— Hebben sommige advocaten zich niet voor het karretje van de RAF laten spannen? Een man als Croissant begon zelfs in hun terminologie te praten. De gevangenen zeiden openlijk dat ze de advocaten wilden gebruiken voor hun 'volksfrontstrategie'.

„Ik heb in die tien jaar dat ik er mee bezig ben, nooit iets van manipuleren door de gevangenen gemerkt. Zij willen een verdediging die ingaat op de politieke kant van de zaak. Het is altijd een heel groot probleem geweest om een politieke verklaring voor de rechtbank te kunnen afleggen. In die zin is natuurlijk een advocaat voor de gevangene per definitie een onderdeel van die strijd. De advocaten moeten hen in staat stellen die

Van staten via naties naar klassen

politieke verdediging collectief voor te bereiden en te voeren.”

„En ik weet ook drommels goed, als ik me daar mee bezig houd, dat ik zo functioneer. Het is te vergelijken met de communistenprocessen tussen de Eerste en Tweede Wereldoorlog. Duitsland heeft natuurlijk een vrij grote traditie op het gebied van politieke processen. Die communisten konden toen hun politieke verklaringen afleggen. Nu kan het niet meer, althans de voorbereiding wordt vrijwel onmogelijk gemaakt. Terwijl je zou zeggen dat de staat nu een stuk sterker is dan toen. Dat is ook weer een merkwadige tegenstrijdigheid.”

„Ik denk dat je als advocaat per definitie

deze mensen ondersteunen moet in hun gevecht voor overleving, dus voor hun politieke identiteit die uitgaat boven het moment zelf, dus ook voor de toekomst. Je maakt dan ook per definitie deel uit van, wat die gevangenen dan noemen, de volksfrontstrategie. Een gevangene ook eens uitgelegd wat dat voor de advocaat betekent: hij dient ten processe als een schoolmeester met stok en krijt op het bord te laten zien waar de staat geen rechtsstaat meer is.”

— Het lijkt alsof er, vergeleken met de jaren zeventig, wat gelatener wordt gereageerd, zoals na de moord op die directeur van Siemens. En nu met die doodgeschoten regeringsambtenaar, vorige week in Bonn, lijkt het ook rustig te blijven.

„Ik denk het niet. Het is niet meer zo dat, zoals in het begin, het hele linkse spectrum wordt aangepakt na zo'n actie. Toen werden alle boekhandels enzovoorts met razzia's geconfronteerd. In die zin hebben ze geleerd: ze doen het steeds gericht. Maar waar ze het doen, daar gaat het nog steeds bikkellhard toe. Het veld waarop ze zich na een aanslag richten, is helemaal in kaart gebracht. Maar die krijgen nog wel allemaal bezoek. Maar het is niet meer zo dat, bij wijze van spreken, ook Heinrich Böll wordt bezocht.”

— Het hoeft niet meer want de computers van het Bundeskriminalamt zijn verfijnder dan toen.

„Precies.”

— Is het juist dat de advocaten, die vroeger vaak uitgesloten werden van de processen, nu aanzienlijk minder problemen hebben?

„De problemen die de advocaten toen hadden, hadden grotendeels te maken met het proces tegen Baader c.s. Het was een exemplarisch proces. Er is niet meer zo'n exemplarisch proces. Er worden nog wel eens gerechtelijke onderzoeken ingesteld naar advocaten. Maar men vindt het blijkbaar niet meer nodig om advocaten uit te sluiten.”

„Maar je mag als advocaat maar één verdachte in één proces verdedigen. Dat is ook een van die ad hoc-wetten uit 1975. Het betekent dat je in feite maar een keer als advocaat in een RAF-proces mag optreden, want het begrip proces hebben ze zo uitgebreid geïnterpreteerd, dat wanneer er verbanden lopen van de ene groep naar de andere je niet wordt toegelaten als advocaat van de volgende. Dat betekent: er moeten steeds weer nieuwe advocaten worden ingewerkt.”

„Dat is een heel effectieve maatregel geweest om de verdediging eigenlijk van meet af aan plat te leggen. Continuïteit in de verdediging wordt onmogelijk gemaakt.”

JAN LUIJTEN
HENK STRABBING

Een staatstribunaal in de Amsterdamse Staatsliedenbuurt. De gemeentepolitiek wordt gekraakt. Het woord is aan een beschaafde heer, die in Parijs ongetwijfeld BC-BG zou worden genoemd, keurig maar met zwier gekleed. Het contrast met de zwart leren, met spijkers beslagen kledij in de zaal springt in het oog. Maar als de spreker zijn verhaal aanvangt is de verrassing nog groter. In radicale bevoordelingen voorspelt hij de autoritaire staat, waartegen arbeidersbeweging en andere verzetsbewegingen in het geweer zullen komen. Nu al voeren de Britse mijnwerkers en krakers één strijd tegen het systeem... 'Kan het wat minder?' 'Dimmen, dimmen', roepen activisten, toch zelf niet voor een kleintje vervaard. Welbespraakt aan het woord is mr. Pieter Herman Bakker Schut.

Vorige week promoveerde Bakker Schut in Utrecht op een dissertatie onder de titel *Politische Verdediging in Strafsachen*. De in West-Duitsland verschijnende handelseditie zal heten: *Stammheim - Der Prozess gegen die Rote Armee Fraktion*. Het is een uitvoerige, gedetailleerde studie over de processen tegen Andreas Baader, Gudrun Ennslein, Ulrike Meinhof, Holger Meins en Jan Carl Raspe. 14.000 pagina's protokollen dienden als voornaamste bron, maar toch is hier bepaald geen sprake van het werk van een kamergeleerde. Bakker Schut was zelf verdediger van Andreas Baader en het boek zal in de Bondsrepubliek op de eerste plaats een rol spelen in de - nog steeds - actuele politieke discussie. Hoe hoog de emoties over het thema oplopen maakte eerder dit jaar een advertentie in Duitse kranten duidelijk, die was ondertekend door onder anderen Klaus Croissant, Dario Fo, Peter Paul Zahl, Noam Chomsky, Luise Rinser en Peter Chotjewitz: 'De oproep tot publicatie (van Bakker Schuts boek - HS) is voor ons een morele plicht, vooral nu het hoofdstuk Stammheim, dat maar niet wil eindigen, op obscene wijze via de media wordt gecommmercialiseerd.' De ondertekenaars riepen op tot financiële steun omdat ook bijna tien jaar na de processen geen enkele gevestigde uitgever zijn handen aan de publicatie durfde branden. 'Obscene commercialisering' slaat op het boek *Der Baader-Meinhof Komplex* van Stefan Aust en de daarop gebaseerde film *Stammheim*. Die kan men nu werkelijk niet obscene noemen, maar de RAF noch de Duitse staat worden erin gespaard. Das andere Stammheimbuch, zoals Bakker Schuts werk in de Bondsrepubliek al heet, heeft een ander doel, namelijk gedocumenteerd aantonen hoe de Westduitse justitie zich in Stammheim van zijn aller-slechtste kant heeft laten zien.

De Telegraaf zag in de promotie van Bakker Schut aanleiding de hetze nog eens op te rakelen, die deze krant in de jaren zeventig tegen de promovendus voerde. Diens promotor prof. mr. A. A. G. Peters is een geestverwant van Bakker Schut, en daardoor naar de mening van De Telegraaf niet bevoegd. Voor degenen die ooit een universiteit van binnen hebben gezien is welbekend, dat het beoordelingskriterium bij een promotie niet de politieke gezindheid is, maar de wetenschappelijke kwaliteit van zowel de kandidaat als de promotor, terwijl een dissertatie bovendien door meer dan één persoon wordt beoordeeld. Tot op heden is wetenschappelijke kritiek op Bakker Schuts werkstuk niet vernomen en zeker niet van de zijde van De Telegraaf.

Pieter Herman Bakker Schut is vooral bekend geworden als advocaat in een reeks terroristenprocessen. Hij verdedigde in 1973 het Rode-Jeugd-lid Lucien van Hoesel en daarna in samenwerking met andere advocaten het lid van de *Beweging van de 2e Juni* Ronald Augustin, het RAF-lid Andreas Baader en de in Nederland gearresteerde Knut Folkerts, eveneens van de RAF. Hoe raakte Bakker Schut in deze bijzondere tak van de advocatuur verzeild? Hij komt uit een tamelijk welgestelde familie in Den Haag, die verschillende hoge ambtenaren en wethouders leverde. Zijn ouders hadden sociaaldemocratische voorkeuren. In Den Haag haalde hij aan



Een heer met een opdracht

het Eerste Vrijzinnig Lyceum zijn gymnasium-bèta-diploma. In Leiden studeerde hij rechten, waarbij hij zich in het Corps als notoir feestvierder onderscheidde. Toen hij meester in de rechten werd in 1965, moest hij in militaire dienst. Hij werd reserve-officier bij de Militaire Inlichtingen Dienst. Rode-Jeugd-leden grapt in de jaren zeventig dat hij wellicht nog steeds voor deze dienst werkzaam was. Maar ze vroegen hem wel als raadsman voor Lucien van Hoesel op te treden. Eind jaren zestig was Bakker Schut als stagiair werkzaam bij Blaisse, het sjiekste advocatenkantoor van Amsterdam. De protestbewegingen uit die tijd lieten hem niet onberoerd, want in 1969 wilde hij pleiten in het Maagdenhuisproces. Dat mocht niet van Blaisse en Bakker Schut nam ontslag. In 1971 werd hij wetenschappelijk medewerker aan het Pompe Instituut voor Strafrechtwetenschappen van de Universiteit van Utrecht. Door zijn part-time baan had hij tijd en financiële armslag om als advocaat zaken op zich te nemen die hem van (politiek) belang leken. Hij was bijvoorbeeld verdediger in de Proloogzaak en in het proces tegen bezetters van de Mexicaanse ambassade. Kollega's roemden hem om zijn grote vakbekwaamheid.

Een breukpunt in zijn ontwikkeling ligt rond de tijd van zijn betrokkenheid bij de verdediging van Ronald Augustin, die in 1974 begint. In een interview met Radio Stad Amsterdam zei hij een jaar of twee geleden: 'Toen ik in Duitsland begon als advocaat dacht ik, dat is typisch Duits, dat zijn incidenten. Maar gaandeweg heb ik in al die jaren door alle ervaringen moeten konkluderen dat er meer aan de hand is. Dat het een vrij systematische toestand is van onderdrukking en intimidatie.' In april 1975 nam hij het initiatief tot de oprichting van het Medisch Juridisch Comité Politieke Gevangenen, dat zich keerde tegen de slechte behandeling

van RAF-gevangenen. Het comité steunde hun eisen: beëindiging van de opsluiting in isolatie (isolatiefolter), het recht zich in en buiten de rechtszaal politiek te uiten en erkenning als krijgsgevangenen. De eerste twee van deze eisen doen eigenlijk niets meer dan elementaire rechtsbeginselen onderstrepen: humane behandeling en oog voor de motieven van de verdachte. De autoriteiten gingen vanaf het begin niet op de eisen in en Bakker Schut konkludeerde dat hij zelf als advocaat de politieke visie van zijn cliënten wereldkundig diende te maken. Vooral in Duitsland gingen de autoriteiten als een stoomwals over advocaten heen die in de RAF-processen betrokken waren. Raadslieden die met een humanistisch rechtvaardigheidsgevoel aan hun verdediging begonnen, werden hardhandig met een realiteit gekonfronteerd die de analyses van hun cliënten slechts leek te bevestigen. Juristen die gewoon waren dat gangbare rechtsbeginselen in acht werden genomen, ervoeren hoe de Staat tegenover de RAF haar eigen regels met voeten trad. Bakker Schut verloor al gauw het vertrouwen in deze rechtsstaat. In 1976 schreef hij de brochure *Duitsland, voorbeeld of waarschuwing*, waarin hij de ontwikkelingen bij de oosterburen plaatst in het kader van een Amerikaans-Duitse strategie die in West-Europa moet leiden tot 'nieuw fascisme'. 'De zogenaamde rechtsstaat is een staat die bedoeld is om het kapitalistische systeem overeind te houden', aldus de advocaat. Deze opvattingen werden hem niet in dank afgenomen. In een brochure van de Westduitse politie die in miljoenenoplage werd verspreid, verscheen Bakker Schuts naam wegens 'conspiratieve contacten met de RAF'. Interventie van minister Van der Stoep resulteerde in de Duitse mededeling dat sprake was van een 'misverstand'. Aan de Nederlands-Duitse grens verscheen achter Bakker Schuts naam op het beeldscherm van de *Bundsgrenzschutz*: 'Warnung Baader-Meinhof'. De advocaat werd met het machinegeweer in de rug gefouilleerd. In

een fotoboek dat de Westduitse politie aan getuigen voorlegde, verscheen het portret van Bakker Schut tussen de mogelijke verdachten van RAF-aanslagen. Men wist al die tijd echter niet één belastend feit aan te voeren, of het moest zijn dat hij Augustin, Baader of Folkerts verdedigde. Ook de Nederlandse veiligheidsdiensten lieten zich niet onbetuigd. Aan een Ier die men trachtte te werven voor de BVD werd Bakker Schuts foto getoond met de mededeling dat hij contacten met de RAF onderhield... Zijn overbuurman weigerde de BVD toestemming te geven voor het installeren van afliesterapparatuur. Een aantal persorganen liet niet af hem verdacht te maken. *Elseviers Magazine* riep feitelijk om opheffing van de vrijheid van meningsuiting voor de geplaagde jurist: 'Welke rol spelen de Nederlandse sympathisanten van het RAF-terrorisme? Een vraag die blijft hangen. Vele maanden al. En dus kan een terroristen-advocaat als Pieter Herman Bakker Schut zijn gang gaan; onbelemmerd de politieke ideologie van de Rote Armee Fraktion binnen en buiten de rechtszaal propageren' (19.11.1977).

In 1975 riep Bakker Schut tijdens een interview met het toenmalige dagblad *Het Vaderland* vertwijfeld uit: 'Het moet toch mogelijk zijn eenmaal tot een rechtvaardige, menselijke samenleving te komen.' Inmiddels is hij wat dat betreft tot een tamelijk vastomlijnde visie gekomen. In het al eerder genoemde interview met Radio Stad zette hij zijn wereldbeschouwing uiteen, zich daarbij baserend op theorieën van Marx, Lenins *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme* en het werk van André Gunder Frank en Ralph Miliband. Bakker Schut gelooft dat het kapitalisme zich sedert de liberale staat van de negentiende eeuw onafwendbaar ontwikkelt naar een autoritaire staat, waarin de noodtoestand permanent wordt. De revolutie in Rusland was weliswaar een aanzet om daarin verandering te brengen, maar ze moest mislukken omdat het imperialisme alleen op wereldschaal kan worden verslagen. De akties van terroristische organisaties als RAF, IRA, Rode Brigades en ETA ziet hij in dat kader: 'Ik hou vol dat zij deel zijn van de gewapende anti-imperialistische beweging.' Hij verklaart alle ellende uit het kapitalistische karakter van de Staat. Als dus daaraan maar eenmaal een einde is gekomen, wordt alles mooi op onze aardbol. Terwijl Bakker Schut zijn slechte ervaringen heeft omgezet in extreem linkse theorieën, is zijn wat meer bedaagde collega Willem van Bennekom, die indertijd RAF-lid Schneider bijstond, tot andere konklusies gekomen over de rechtsstaat: 'Er is al jarenlang een Babylonische spraakverwarring over dat begrip. Alsof het zo zou zijn dat een staat dat wel is, of niet is. Je kunt hooguit zeggen dat sommige staten er meer dan andere in slagen de fundamentele rechtsbeginselen in de praktijk van alledag ook onder heel moeilijke omstandigheden te verwezenlijken' (Nieuwsnet, 1980).

Bakker Schut heeft steeds op basis van de wet geopereerd. Hij verdient respect voor het feit dat hij onvermoeid blijft vechten voor een humane behandeling van de RAF-gevangenen. Hij bezoekt zijn eigen cliënten ook na hun veroordeling regelmatig in de gevangenis en tracht tenminste kleine verbeteringen te bewerkstelligen om hun geïsoleerde bestaan wat draaglijker te maken. 'Er zijn zo weinigen die wat doen', zo zei hij recentelijk in een *Volkskrant*-interview. Hij is te veel heer gebleven om zelf over te gaan tot activisme in wat hij 'de gewapende anti-imperialistische beweging' noemt. En zo zien we de merkwaardige figuur van een fervent tegenstander van de huidige rechtsstaat, die er meer toe bijdraagt haar overeind te houden dan menigeen die er de mond van vol heeft.

HANS SCHOOTS